

12.10.2021

Eduskunta
Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta

Viite: HE 146/2021 vp

MIELI ry:n lausunto

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta on 6.10. pyytänyt MIELI Suomen Mielenterveys ry:ltä asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022 (pääluokka 33/STM:n hallinnonala).

Erityisesti valiokunta on toivonut asiantuntijalausuntoa seuraavista teemoista:

- koronan aiheuttama hoitovelka ja hoitotakuu, ml mielenterveyspalvelut
- vanhuspalvelut
- sote-alan henkilöstön saatavuuden turvaaminen
- tiede- ja tutkimus
- laaturekisterit

Yleiset huomiot

Vaikka suomalaisten hyvinvointi ja elämänlaatu ovat kehittyneet hyvin kuluneen kymmenen vuoden aikana, vastaavaa myönteistä kehitystä ei ole tapahtunut mielenterveyden osalta. Yhä useampi kokee masennus- ja ahdistusoireita, ja mielenterveyden häiriöt ovat väestössä yleisiä. Mielenterveysperusteiset sairauslomamat ovat yleistyneet, ja jo yksi kolmesta sairauslomapäivästä on mielenterveysperusteinen. Yli puolet työkyvyttömyyseläkkeistä johtuu mielenterveyden häiriöistä. Mielenterveyden häiriöiden kustannukset ovat OECD:n arvion mukaan vuositasolla noin 11 miljardia.

Oikea-aikaisilla ja vaikuttavilla mielenterveyttä tukevilla toimenpiteillä voidaan saavuttaa merkittävää julkisen talouden kustannussäästöä. Mielenterveystyöhön sijoitettu pääoma maksaa tutkimusten mukaan itsensä takaisin moninkertaisesti, koska sairauslomat vähenyvät, työntekijöiden sairauspoissaolokustannukset vähenevät ja terveydenhuollon muu käyttö vähenee. Kustannusvaikuttavuus on sitä suurempi mitä varhaisemmasta toimeenpiteestä on kyse. Edistävät ja ehkäisevät mielenterveystoimet ovat aina kustannusvaikuttavimpia kuin hoito.

Kansallinen mielenterveysstrategia 2020-30 luo hyvän pohjan mielenterveyden edistämiseksi läpi elämänkulun, erityisesti lasten ja nuorten arjessa. Strategia painottaa mielenterveyden haasteissa voimavarojen vahvistamista, ongelmien ehkäisyä ja varhaista apua. Perustason mielenterveyspalveluiden kehittämisen ohella on olennaista toteuttaa mielenterveyttä edistävää ja mielenterveydenhäiriöitä ehkäisevää työtä arkiympäristöissä, kuten varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja työpaikoilla.

MIELI ry pitää perustason palveluiden vahvistamista perusteltuna myös mielenterveyspalveluiden osalta. Yleisyydestään ja merkittävyystään huolimatta mielenterveyden ongelmista avun saatavuuteen ja laatuun liittyy perustasolla merkittäviä

12.10.2021

haasteita. Tavanomaisiin mielenterveyden häiriöihin, kuten masennustiloihin, ahdistuneisuushäiriöihin ja päihdehäiriöihin, tulisi olla tarjolla vaikuttavaa hoitoa perusterveydenhuollossa kaiken ikäisille. Erityisen hankala tilanne on lasten ja nuorten osalta, joiden kohdalla perustasolla on merkittävä osaamisvaje ja tämän seurauksena liiaksi erikoissairaanhoidon ja muihin erityispalveluihin painottunut palvelujärjestelmä. Yhä suurempi osa ikäryhmästä on psykiatrisen erikoissairaanhoidon potilaana, mitä ei voida pitää toivottuna kehityksenä. Toimivan porrastuksen puuttuminen lasten ja nuorten mielenterveysongelmien hoidossa on poikkeuksellinen ilmiö suomalaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa, joka yleensä perustuu porrastettuihin hoito- ja palveluketjuihin.

MIELI ry yhtyy näkemykseen, että palvelurakennetta tulee vahvistaa ennen kaikkea peruspalvelujen saatavuutta, saavutettavuutta, vaikuttavuutta ja laatua parantamalla. Mielenterveyspalvelujen kehittäminen peruspalveluissa tulee kiinnittää osaksi peruspalvelujen kehittämisen muuta kokonaisuutta. MIELI ry katsoo, että peruspalveluiden ammattilaisten osaamiseen kuuluu kiinteänä osana mielenterveyden oireiden varhainen tunnistaminen, häiriöiden diagnosointi, niiden hoito ja hoidon seuranta. Edelleen peruspalveluiden ammattilaisten tulee osata hoitaa potilasta kokonaisvaltaisesti hyödyntäen moniammatillista ja -alaista yhteistyötä ja tunnistaa potilaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen tilanteen vaikutukset hänen terveyteensä. Perusterveydenhuollon ammattilaisten osaaminen vaihtelee tältä osin, eivätkä peruspalvelujen toimintakäytännöt tue kokonaisvaltaista työtä ja monialaista yhteistyötä. MIELI ry katsoo, että osana Tulevaisuuden terveyskeskus -ohjelmaa tarvitaan systemaattista täydennyskoulutusta ammattilaisten mielenterveysosaamisen vahvistamiseksi ja toimintakäytäntöjen kehittämiseksi.

Käytännössä mielenterveyden häiriöiden hoito koostuu peruspalveluissa usein lääkehoidosta ja tukikeskusteluista terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Vaikuttavan, näyttöön perustuvan psykoterapeuttisen hoidon piiriin pääsyä voi joutua odottamaan pitkään. Usein potilas jää pitkälti lääkehoidon varaan. Terapiatakuuta koskeva kansalaisaloite tarttuu tähän epäkohtaan ja kertoo kansalaisten tyytymättömyydestä hoidon saatavuuteen. Terapiatakuu-aloitteen tavoitteena on turvata peruspalveluissa nopea pääsy vaikuttavaksi todettuun lyhyeen psykoterapeuttiseen hoitoon. Kansalaisaloite on luovutettu eduskunnan käsittelyyn 22.10.2019. MIELI ry katsoo, että **terapiatakuu tulisi panna toimeen kansalaisaloitteen mukaisesti.**

Korona-ajan mielenterveysvelka

Koronapandemiaan on liittynyt mielen hyvinvoinnin merkittävä huononeminen. Elämäntyytyväisyys on koronapandemian myötä laskenut alakouluissa, yläasteella ja toisen asteen koulutuksessa olevilla. Lasku on ollut tytöillä suurempi kuin pojilla. Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus on kasvanut voimakkaasti yläasteella ja toisen asteen koulutuksissa olevilla. Kielteinen kehitys on voimakkaampi tyttöjen osalta. Lasten pääsy mielenterveyspalveluihin on syksyllä 2021 edelleen ollut riittämätön: joka viides palvelujärjestäjä arvioi että tilanne on huolestuttava.

Nuorten osalta kohtalainen tai vaikea ahdistus on yleistynyt, erityisesti tytöillä. Joka kolmas tyttö yläasteella tai toisen asteen koulutuksessa kokee kohtalaista tai vaikeaa ahdistusta. Tilanne on koronapandemian aikana selkeästi heikentynyt.

Myös työikäisten kokemus psyykkinen kuormittuneisuus on kasvanut merkittävästi vuodesta 2018 vuoteen 2020. Sekä naiset että miehet olivat vuonna 2020 selvästi kuormittuneempia kuin vuonna 2018. Erityisesti naisten psyykkinen kuormittuneisuus on kasvanut. Muutos on havaittavissa kaikissa koulutusryhmissä ja selittyvät koronapandemian vaikutuksilla. Kuormittuneisuus on kasvanut erityisesti nuorten

12.10.2021

aikuisten piirissä. Hoitovelkaa on syntynyt erityisesti keväällä 2020, jolloin käyntien määrä notkahti. Perusterveydenhuollon mielenterveystyön palvelujen saatavuudessa, mutta erityisesti henkilöstön riittävyydessä on THL:n mukaan syksyllä 2021 aiempaa enemmän raportoitu vaikeutuneita tilanteita.

Vaikka pandemiaan liittyvät rajoitustoimet kohdistuivat vahvasti ikäihmisiin, niin saatavilla olevan tiedon mukaan kielteinen vaikutus mielenterveyteen on pienempi kuin lapsilla tai työikäisillä. Ikäihmisten joukossa suurin vaikutus on ollut yli 75-vuotiaisiin.

Sekä masennustilojen että ahdistuneisuushäiriöiden esiintyvyys arvioidaan vuonna 2020 kasvaneen noin 11 %.

Sote-alan henkilöstön saatavuuden turvaaminen

Osaavan henkilöstön saatavuus on merkittävä ongelma mielenterveyspalveluja järjestävillä tahoilla. Taustalla on monia tekijöitä, jotka liittyvät koulutusjärjestelmään, palkkapolitiikkaan ja työn houkuttelevuuteen. Psykoterapeuttikoulutuksen siirtyminen yliopistoille vuonna 2012 on johtanut psykoterapeuttipulaan. Psykoterapeutteja on Valviran rekisterissä tällä hetkellä noin 8 300. Heistä lähes kolmasosa on eläkeiässä. Psykoterapeuttikoulutusten rahoittaminen julkisin varoin yliopistojen erikoistumiskoulutuksena maksaa itsensä takaisin ja edistää yhdenvertaisuutta koulutukseen hakeutumisessa.

Ammattikorkeakouluissa psykiatrian erikoissairaanhoitajien koulutus on lopetettu, mikä on osaltaan vaikeuttanut osaavan hoitohenkilökunnan rekrytointia. MIELI ry pitää tärkeänä, että mielenterveysalan AMK-tutkintoja kehitetään, ja että yliopistotaseisten psykoterapeuttien rinnalle saadaan myös amk-tasoisien koulutuksen saaneiden psykoterapeuttisten hoitomenetelmien osaajia.

Henkilöstövuokrauksen lisääntyvä käyttö mielenterveyspalveluissa on uhka hoidon jatkuvuudelle ja lisää kustannuksia. Henkilöstövuokrauksen käyttöä julkisissa mielenterveyspalveluissa tulisi rajata ja henkilöstön saatavuutta turvata koulusta ja työolosuhteita kehittämällä.

Laaturekisterit

THL:n lakisääteinen tehtävä on ylläpitää sosiaali- ja terveysalan laaturekistereitä osana pysyvää toimintaansa. THL:lle on vuoden 2021 talousarviossa myönnetty terveydenhuollon kansallisten laaturekisterien kehittämiseen yhteensä 1,4 miljoonaa euroa vuosille 2021–2022.

Tähän saakka THL:n laaturekisteriprojekti on lähinnä keskittynyt erikoissairaanhoidon laaturekisterien kehittämiseen. MIELI ry:n näkemyksen mukaan laaturekistereiden kehittämisessä tulisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota myös asiakkaiden kokemuksiin ja heidän omaan arviointiin terveydentilastaan. Laaturekistereiden tiedot tulisi olla avoimesti kaikkien hyödynnettävissä, ja niiden tulisi palvella myös terveydenhuollon asiakkaiden tarpeita. Erityisen tärkeänä MIELI ry pitää, että THL vuonna 2022 aloittaa valmistelut kansallisen psykoterapian laaturekisterin perustamiseksi. Psykoterapian laaturekisteri tukee terapiatakuun toteuttamista.

Erityiset huomiot koskien valtion talousarviota vuodelle 2022

33.03.31 Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen esitetään 20 miljoonan euron suuruinen määräraha, jolla toteutetaan lapsiperheiden tukemiseksi hyvinvointia edistäviä sekä ongelmia ehkäiseviä ja korjaavia toimia (momentti 33.03.31). Tavoitteena on madaltaa

12.10.2021

lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saamisen kynnystä sekä parantaa oikea-aikaisuutta ja saatavuutta osana peruspalveluja. Peruspalvelujen tasolla on osaamisvajetta sekä lapsiperheiden mielenterveyttä edistävän, ongelmia ehkäisevän että perustason korjaavan työn osalta.

Koronapandemian aikana lasten ja nuorten mielenterveys on useiden mittausten perusteella merkittävästi heikentänyt. Tarve juurruttaa toimivia menetelmiä lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseksi on entisestään kasvanut. Vuonna 2022 on syytä jatkaa lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa aloitettua vaikuttavien työmenetelmien juurruttamista kentälle. Lasten ja nuorten heikentyneen mielenterveystilanteen takia **MIELI ry pitää esitettyä määrärahaa alimitoitettuna ja esittää sen korottamista vuoden 2021 tasolle (24 miljoonaa).**

Juuruttamisessa tulee priorisoida vaikuttaviksi osoitettuja työmenetelmiä ja erityisesti tulee tukea hankkeita, joissa levitetään ja juurutetaan peruspalveluihin soveltuvia, vaikuttaviksi todettuja varhaisia menetelmiä vanhemmuuden ja lasten tukemiseksi sekä varhaiskasvatukseen, kouluympäristöihin että perusterveydenhuoltoon.

33.60.33 Valtion korvaus henkilöstön erikoistumiskoulutukseen

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön erikoistumiskoulutukseen on (momentti 33.60.33) esitetään 96 miljoonaa, josta 4,5 miljoonaa kohdentuu yliopistotasaista erikoistumiskoulutusta antaville yliopistoille. Yliopistojen tehtäviin kuuluu myös psykoterapeuttien koulutus. Yliopistot toteuttavat psykoterapeuttikoulutuksen omarahoitteisena täydennyskoulutuksena, jonka johdosta opiskelijoilta perittävät koulutusmaksut ovat monen ulottumattomissa. Psykoterapeuttikoulutus maksaa opiskelijalle noin 20 000–60 000 euroa riippuen psykoterapiasuuntauksesta. Psykoterapeuttien koulutusmäärät ovat vähentyneet vuonna 2012 tehdyn uudistuksen jälkeen, jolloin koulutus siirtyi asetuksella yliopistoille. Tämä on johtanut merkittävään psykoterapeuttipulaan, ja koulutustarve on noin 400 psykoterapeuttia vuodessa. Sosiaali- ja terveysministeriön terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston mukaan vaikuttaviksi todetut psykoterapeuttiset hoidot kuuluvat julkiseen palveluvalikoimaan ja niitä tulee olla tarjolla. Tällä hetkellä psykoterapeuttisen hoidon tarjonta ei vastaa kysyntää.

Psykoterapeuttikoulutuksen maksuttomuudesta on tehty kansalaisaloite, joka on eduskunnan käsittelyssä. Psykoterapeuttikoulutus on luonteeltaan monialainen erikoistumiskoulutus, jonka suorittaminen vaatii terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä annetun asetuksen mukaisen perustutkinnon. MIELI ry katsoo, että psykoterapeuttikoulutus tulisi toteuttaa yliopistojen erikoistumiskoulutuksena, koska koulutuksen järjestämisoikeus on yksinomaan yliopistoilla. **MIELI ry esittää, että momentilla 33.60.33. kohdennetaan 6 miljoonaa euroa yliopistoille psykoterapeuttikoulutuksen toteuttamiseksi erikoistumiskoulutuksena.**

33.60.39 Palvelurakenteen kehittäminen

Hallitus esittää 133 miljoonan euron suuruisen määrärahan (momentti 33.60.39) vuodelle 2022 sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen kehittämiseksi. Määrärahan käytössä tulee erityisesti kiinnittää huomiota mielenterveysstrategian toimeenpanoon. Strategia painottaa mielenterveyden haasteissa voimavarojen vahvistamista, ongelmien ehkäisyä ja varhaista apua. Kustannusvaikuttavin mielenterveystyö tapahtuu ennen häiriöiden syntymistä, joten MIELI ry pitää ensiarvoisena, että merkittävä osa mielenterveysstrategian toimeenpanoon varatusta määrärahasta ohjataan asetuksella monitoimijaiseen edistävään ja ehkäisevään työhön. Määrärahan ohjaaminen pelkästään kuntien korjaavaan työhön vakiinnuttaisi vinoutunutta resurssien jakoa ja estäisi palvelujärjestelmän kehittymistä kohti varhaista vaikuttavaa apua. Kohdentamalla kehittämistyötä mielenterveyttä edistävään ja palvelutarvetta ehkäisevään työhön ehkäistään palveluiden käytön tarvetta ja korjaavista palveluista

12.10.2021

syntyvää kustannuspainetta. MIELI ry pitää tärkeänä, että mielenterveyden edistämiseen, ongelmien ehkäisyyn ja varhaiseen apuun suuntautuu riittävästi varoja, ja esittää **että määrärahan sisällä hallitusohjelman mukaisesti varataan 20 miljoonaa mielenterveysstrategiaa toteuttavaan kehittämistyöhön.**

Valtionavustuksen turvin toteutettavissa hankkeissa tulee ottaa huomioon mielenterveyspalvelujen moniammatillisuus ja monitoimisuus, mukaan lukien kansalaisjärjestölähtöiset palvelut. Hankkeissa tulee pyrkiä saumattomaan monitoimijuuteen ja kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Perustason mielenterveyspalvelujen puute on palvelujärjestelmän keskeinen kipupiste, ja siksi kehittämistoiminnassa tulee vahvasti painottaa perustason mielenterveyspalvelujen kehittämistä. MIELI ry pitää ensiarvoisen tärkeänä, että perusterveydenhuollon tulevaan hoitotakuuseen sisältyy myös takuu vaikuttavasta psykoterapeuttisesta hoidosta, ns. ”terapiatakuu”. Kehittämistoiminnassa tulee valmistautua kansalaisaloitteen mukaisen valtakunnallisen terapiatakuun voimaan tuloon, ja MIELI ry esittää, **että momentin 33.60.39 selvitysosaa kehittämishankkeiden kohteisiin lisätään ”-valmistautuminen terapiatakuun voimaan tuloon”**

33.60.61 Elpymis- ja palautumissuunnitelma

Momentille 134 miljoonan määrärahasta on varattu osana elpymis- ja palautumissuunnitelmaa 80 miljoonaa hoitotakuun toteutumisen edistämiseen ja 15 miljoonaa ehkäisevään ja varhaiseen työhön. MIELI ry tukee varojen suuntaamista koronapandemian aiheuttaman hoitovelan purkamiseen ja hoitoon pääsyn nopeuttamiseen. **MIELI ry katsoo, että määrärahalla tulee toteuttaa myös kansalaisaloitteen mukainen terapiatakuu**, ja ehdottaa että tämä kirjataan momentin selvitysosaa. Terapiatakuun toteuttamisen kustannus on vuositasolla noin 30 miljoonaa. Tämän lisäksi psykoterapeuttikoulutusta tulee vahvistaa osana valtion korvausta yliopistoille (kts yllä momentti 33.60.33).

33.70.50 Terveiden edistäminen

Terveiden edistämisen määrärahasi esitetään 2 miljoonaa. Määrärahan käytön painopistealueisiin ei kuulu mielenterveyden edistäminen, mikä on ristiriidassa koronaepidemian synnyttämään tarpeeseen edistää resilienssiä ja mielenterveyttä väestötasolla. **MIELI ry katsoo että momentin selvitysosaa tulee lisätä painopiste ”Väestön resilienssin ja mielenterveyden edistäminen”.**

Hallituksen esityksessä ei ole mainintaa huumekäyttöhuoneiden käyttöön otosta. Helsingin kaupunki on vuonna 2019 esittänyt STM:lle, että lainsäädännölliset esteet käyttöhuonekokeilulle tulisi poistaa. **MIELI ry katsoo, että tulisi toteuttaa käyttähuonekokeilu**, jonka perusteella voidaan tehdä päätökset käyttöhuoneiden sallimisesta Suomessa.

Yhteenveto

Tilastojen ja tutkimusten valossa koronapandemiaan on liittynyt väestön mielenterveyden merkittävä huononeminen. **Mielenterveyden haasteet ovat merkittävien kansanterveysongelmamme, jota hallituksen talousarvioesitys ei riittävässä määrin huomii.**

MIELI ry pitää poikkihallinnollisen mielenterveysstrategian toimeenpanoa keskeisenä hyvinvointitavoitteiden saavuttamiseksi. Mielenterveystoimet avaavat myös merkittäviä mahdollisuuksia nostaa työllisyysastetta. Pelkästään terapiatakuun on arvioitu siirtävän noin 7000 henkilöä vuosittain etuuskien piiristä työelämään.

12.10.2021

Hallituksen talousarvioesityksessä on sosiaali- ja terveysministeriön pääluokassa varattu yhteensä 133 miljoonaa sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeisiin (momentti 33.60.39). MIELI ry esittää, että yllä mainitusta määrärahasta hallitusohjelman mukaisesti **varataan 20 miljoonaa mielenterveysstrategiaa toteuttavaan kehittämistyöhön.**

MIELI ry katsoo, **osana elpymis- ja palautumissuunnitelma tulee toteuttaa kansalaisaloitteen mukainen terapiatakuu.** Terapiatakuun toteuttamisen kustannus on vuositasolla noin 30 miljoonaa.

MIELI ry on huolissaan osaavan henkilöstön saatavuudesta, ja esittää yliopistotasaisen psykoterapeuttikoulutuksen toteuttamista erikoistumiskoulutuksena ja amk-tasoisien koulutuksen kehittämistä. MIELI ry esittää, että **kohdennetaan 6 miljoonaa euroa yliopistoille psykoterapeuttikoulutuksen toteuttamiseksi** erikoistumiskoulutuksena.

Kunnioittavasti,

Kristian Wahlbeck
kehitysjohtaja

kristian.wahlbeck@mieli.fi

Jakelu

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta